

YENİ ORTAÖĞRETİME GEÇİŞ SİSTEMİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

GİRİŞ

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), 4 Eylül 2013 tarihinde ortaöğretime geçişte Seviye Belirleme Sınavı (SBS) yerine uygulanacak yeni geçiş (sınav) sistemini açıkladı. Yeni sistemde ortaöğretime geçiş, tek bir merkezi sınava bağlı olmaktan çıkarılıp, öğrencilerin 6, 7, 8. sınıf boyunca elde edecekleri başarı puanları ve altı dersten merkezi olarak düzenlenecek sınavlarda alacakları puanlarla belirlenecek. Her bir öğrencinin yerleştirme puanı 6, 7 ve 8. sınıf yılsonu başarı puanlarının ortalamasının % 30'u ile merkezi sınav puanlarının % 70'inin toplamından oluşacak. Öngörülen iki yıllık geçiş döneminde merkezi sınavlara yalnızca 8. sınıf öğrencileri girecek. Merkezi sınav yapılacak olan dersler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Fen ve Teknoloji, İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Matematik, Türkçe ve Yabancı Dil olarak belirlendi.

Ortaöğretime geçiş sistemine ilişkin tartışma Türkiye'de uzun yıllardır devam etmektedir. Buna paralel olarak, geçiş sisteminde (sınavların yapısı, içeriği, zamanlaması, puan hesaplama yöntemi) sürekli olarak değişiklikler yapılmıştır. Ortaöğretime geçiş sisteminin ortaöğretimin yeniden yapılanmasına ilişkin model arayışlarıyla bütünlük içinde tartışılmasıysa son dönemlerde gündeme gelmiştir. Bu gelişmede hem MEB'in eğitim sistemini yeniden yapılandırma girişimlerinin hem de eğitim alanında faaliyet gösteren düşünce kuruluşlarının ve akademisyenlerin rolü vardır.

2013 yılında, MEB'in çağrısı üzerine, ERG, TEDMEM ve SETA hazırladıkları raporlarda ortaöğretim ve geçiş sistemine ilişkin model önerilerini kamuoyuyla ve MEB yetkilileriyle paylaşmıştır¹. Bu üç düşünce kuruluşunun yeniden yapılanma önerilerinde öne çıkan noktalar şunlardır:

¹ [ERG \(2013\). Yeni Dönemde Ortaöğretimin Amacı ve Yeniden Düzenlenmesi](#); [TEDMEM \(2013\). Ortaöğretimde Dönüşüm: Bir Yol Haritası Önerisi](#); [SETA \(2013\). Türkiye'de Ortaöğretimin Geleceği: Hiyerarşi mi Eşitlik mi?](#)

- 1) Sadece tek bir sınava değil birden fazla girdiye (ilköğretim başarı notları, öğretmen puanı, öğrencinin özel yetenekleri, tercihler, adres) dayanan bir ortaöğretime geçiş sistemine ihtiyaç vardır.
- 2) Merkezi sınavla (ya da merkezi sınav, ilköğretim başarı notları ve öğretmen puanı bileşimiyle) öğrenci alan liseler sadece az sayıda seçici devlet liselerinden ibaret olmalıdır.
- 3) Seçici devlet liselerinin sayısı ve kontenjanları yasal olarak sınırlandırılmalıdır. Seçici devlet liselerinin toplam kontenjanı çağ nüfusunun % 1 -% 2'sini aşmamalıdır.
- 4) Merkezi yerleştirme sınavına giren öğrenci sayısı önemli oranda (yüzde 90'dan fazla) azaltılmalıdır. İlköğretim okullarında en yüksek % 3 - % 5 başarı dilimlerindeki öğrenciler sınava girmelidir.
- 5) Sınava girmeyen öğrenciler adresleri ve tercihleri temelinde ya da adresleri, ilköğretim başarı notları ve tercihlerini bütüncül değerlendirebilecek bir mekanizmayla, il ve ilçelerindeki okullarla eşleştirilmelidir.
- 6) Yerleştirme sınavında, ya da yerleştirme puanının belirlenmesinde, sadece çoktan seçmeli sorular değil, açık uçlu sorular da olmalıdır.
- 7) Yerleştirme sınavında okul başarı puanı ve/veya öğretmen karar puanlarının ağırlığı kademeli olarak artırılmalıdır.
- 8) Ortaöğretim sisteminde eğitim kalitesi yükseltilmeli, farklı lise türleri arasındaki ve farklı iller/ ilçelerdeki liseler arasındaki kalite farkları azaltılmalıdır.

EĞİTİM KALİTESİ VE SINAV SİSTEMLERİ

Türkiye'de eğitimin toplumsal statü kazanmak için kilit öneme sahip olduğu izlenimi kuvvetlidir² ve eğitim düzeyiyle gelir düzeyi arasında güçlü bir bağ vardır.³ Aynı zamanda, ortaöğretimde devam edilen program türü, dört senelik üniversite programlarına yerleşmeyi doğrudan etkilemekte ve ortaöğretime geçiş süreci büyük bir yarışa sahne olmaktadır.⁴ Ortaya çıkan rekabet ortamında aileler çocuklarının nitelikli okullara yerleşebilmesi için tüm kaynaklarını seferber ederek özel dersler ve dershaneler yoluyla destek sağlamaya gayret etmektedir. Bu nedenle kaliteli eğitime erişim olanaklarının sınırlılığı ve eğitimin kalitesinin program türleri arasında önemli oranda farklılık göstermesi Türkiye'de geçiş sistemlerine ilişkin tartışmaların temelinde olmalıdır.

Diğer taraftan, geçtiğimiz on yılda, kaliteli eğitime erişim olanaklarının artırılması ve program türleri arasındaki farklılıkların azaltılması alanlarında ancak sınırlı bir ilerleme kaydedilmiştir. 2003 ve 2012 arasında yükseköğretimde okullulaşma oranları yükselirken

---

² KONDA ve TC İstanbul Kültür Üniversitesi (2011). Türkiye Gençliği Araştırması 2011.

³ TÜİK, Kazanç Yapısı Araştırması, 2010 verilerine göre üniversite mezunu bir çalışanın ortalama ücreti düz lise mezunu çalışandan % 115, ilköğretim mezunu bir çalışandan % 170 daha yüksektir.

⁴ Alkan A. ve ark. (2008). Türkiye Ortaöğretim Sektöründe Katma Değer Oluşumu: Üniversiteye Giriş Yarışı. TÜBİTAK Proje No. SOBAG-. 104K092.

yükseköğrenime erişimde program türleri arasındaki farklılıklar süregelmiştir. 2003 ÖSS’de Anadolu lisesi mezunlarının % 95,6’sı, genel lise mezunlarının % 64,2’ü ve endüstri meslek lisesi mezunlarının % 22,7’si baraj puan olan 185’in üzerine çıkabilmişken,⁵ 2012 YGS’de Anadolu lisesi mezunlarının % 99,8’si, genel lise mezunlarının % 76,6’sı ve endüstri meslek lisesi mezunlarının % 33,2’si 180 puanı aşabilmişlerdir.⁶ Program türleri sadece yükseköğretime geçişi etkilememektedir; öğrencilerin genel akademik birikimleri de program türleri arasında önemli farklılıklar sergilemektedir. PISA 2003 ve 2009 çalışmalarına göre, Anadolu liselerine kayıtlı 15 yaş grubundaki öğrenciler, OECD’deki 15-yaş grubu akranlarına kıyasla ortalama olarak bir öğretim yılı ilerideyken; meslek liselerine kayıtlı öğrenciler en az iki öğretim yılı geridedir.⁷ Özetle, Türkiye’de sınırlı bir öğrenci grubu gelişmiş ülkelerin standartlarında kaliteli eğitime erişebilirken öğrencilerin çoğunluğu bu olanaktan yoksun kalmaktadır. Kaliteli eğitim bu kadar sınırlı olduğu sürece oraya ulaşmak isteyen öğrencilerin birbirleriyle sıkı bir rekabete girmesi kaçınılmazdır.

Türkiye’de ortaöğretime geçişi düzenleyen sınavların değiştirilmesinin altında yatan temel varsayımlardan biri öğrencilerin sınav hazırlığı için okul-dışı kaynaklara yönelmesinin okulda verilen eğitimin niteliğini olumsuz etkilediğidir. Bu nedenle, sınavların değiştirilmesinin ana amaçlarından biri, okulda verilen eğitimi ön plana çıkararak eğitimin niteliğinin artırılması ve bu yolla okul dışı kaynaklara yönelimin azaltılmasıdır. Ortaöğretime geçiş, 1998-2004 arasında Liselere Giriş Sınavı (LGS), 2005-2008 arasında Ortaöğretim Kurumları Sınavı (OKS) ve 2009-2013 arasında Seviye Belirleme Sınavı (SBS) ile düzenlenmiştir. 2014’te ise SBS, yerini yeni düzenlemeye bırakacaktır. Diğer taraftan, sınav sistemlerinin sık olarak değiştiği son 15 yıllık dönemde, dershanelere kayıtlı öğrenci sayısı ikiye katlanırken⁸ eğitimin niteliğinde ancak sınırlı bir gelişme olmuştur.⁹

YENİ SİSTEM, ESKİ SORUNLAR VE ÖNERİLER

Yeni sınav sistemi, ortak sınavın kapsamında bulunan altı ders için, bir dönemde iki yazılı sınavı olan derslerin ilk sınavının, üç yazılı sınavı olan derslerin ise ikinci sınavının merkezi olarak gerçekleştirilmesini öngörmektedir. Böylece okullardan, ortak sınavın yapılacağı tarihe kadar, öğrencilerini öğretim programının içeriğine uygun biçimde sınava hazırlamaları beklenmektedir. Ancak bu sisteminin uygulanabilir kılınması için çeşitli riskleri göz ardı etmemek gerekir:

- Yeni sistem tasarlanırken kullanılan varsayımların gerçekte yapılabileceklerle ne ölçüde bağlantılı olduğu uygulanabilirliğin en önemli göstergesidir. Türkiye’de her bölgede ve her okulda sınava konu olan altı dersin aynı verimlilikle ve zamanlamayla işlenip işlenemeyeceği uygulamada karşılaşılabilecek sorun alanlarından biri olabilir. 2013-2014 eğitim-öğretim yılında yalnızca 8. sınıf öğrencilerinin gireceği ve yıl

⁵ Öğrenci Seçme Yerleştirme Merkezi (ÖSYM). ÖSS’de Okul Türlerine İlişkin Sayısal Bilgiler, <http://osym.gov.tr/belge/1-4846/ossde-okul-turlerine-iliskin-sayisal-bilgiler.html>

⁶ Öğrenci Seçme Yerleştirme Merkezi (ÖSYM). 2012 YGS Sonuçları, http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2012/OSYS/2012YGS_Sonuclari.pdf

⁷ PISA 2003 ve 2009 veri setlerinden ERG hesaplamaları,

⁸ *MEB (2013) Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2012-2013* ; *SETA (2011). Özel Dershaneler: Gölge Eğitim Sistemiyle Yüzleşmek.*

⁹ *ERG (2011). PISA 2009 Sonuçlarına İlişkin Değerlendirme.*

boyunca altı dersten yapılacak olan toplam 12 sınavın, o derslerin ve diğer derslerin öğretim programının işlenmesini nasıl etkileyeceği izlenmelidir.

- Ortak sınav kapsamında bulunan altı dersin dışında kalan derslerde ortak sınav yapılmayacaktır. Bu nedenle bu derslerin arka plana atılıp atılmayacağı izlenmesi gerekmektedir.
- Öğretmenlerin öğretim programını uygulamada yaratıcı davranarak farklı yöntemlerle ders anlatması sınav takviminin takip edilmesi kaygısı nedeniyle zorlaşabilir. Öğretmenlerin sınıf içinde az da olsa sahip oldukları esneklik böylece kaybolabilir.

Yeni sınav sisteminin tasarımı ve yeni sınav sistemi sonucunda ortaya çıkabilecek bazı öngörülmeyen yan etkiler, zaten dezavantajlı durumda bulunan belirli öğrenci gruplarının dezavantajlarının pekişmesine neden olabilir.

- Öğretmen hareketliliği ve niteliği ile ilişkili riskler: Mevcut durumda Türkiye'nin doğusundaki bölgelerde ve/veya kırsal kesimde yüksek öğretmen hareketliliği yaşanmaktadır ve öğrencilerin önemli bir bölümü geçici sözleşmeler ile çalışan ücretli öğretmenlerin sınıflarındadır. Ücretli öğretmenlerin yeterli asgari niteliklere sahip olduğu varsayılrsa bile, bu öğretmenlerin bir okulda geçirdikleri ortalama süre sekiz aydır.¹⁰ Ayrıca, öğrenmenin temel belirleyicisi olan öğretmen niteliği Türkiye'de eşitlikçi biçimde dağılmamaktadır; çünkü genç ve daha az deneyime sahip öğretmenler yoğun biçimde Türkiye'nin doğusundaki bölgelerde ve/veya kırsal kesimde hizmet vermektedirler.¹¹ Bu koşullar altında, Türkiye'deki her öğrenci için, öğretme ve öğrenme süreçlerinde aksaklıkların önlenmesini ve öğretim programının verimli biçimde işlenmesi sağlayacak yönde önlemlerin tasarlanması ve yaşama geçirilmesine öncelik verilmelidir.
- Mevsimlik tarım işçiliği nedeniyle okula geç başlayan ve/veya okulu erken terk eden öğrenciler: Türkiye'nin pek çok ilinde mevsimlik tarım işçiliği yapılmaktadır ve bu durum yüz binlerce çocuğu doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir.¹² Mevsimsel tarım işçiliğinin yoğun olarak yaşandığı bölgelerde öğrencilerin okulu erken terk etme süreleri ortalama 39 günü, geç başlama süreleri ise ortalama 33 günü bulmaktadır.¹³ Bu nedenle, özel olarak bu öğrencileri hedef alan politika müdahalelerinin tasarlanması ve yaşama geçirilmesi, söz konusu öğrencilerin ortak sınavlara akranları gibi hazırlanabilmeleri ve fırsat eşitliğinin sağlanması yönünde etkili olabilir.

Yıl içinde yapılacak merkezi sınavların öğretmen ve öğrenciler üzerinde baskı oluşturma olasılığı da göz önünde bulundurulması gereken bir risktir. Bu riskle bağlantılı olarak, velilerin ve öğrencilerin sınav kaygısı ile okul yönetimine ve öğretmenlere, sınav hazırlığına önem vermeleri doğrultusunda baskı yapma olasılığı ortaya çıkabilir. Bu koşulların özellikle kaynaştırma öğrencilerinin olduğu sınıflarda yakından izlenmesi önem taşımaktadır.

¹⁰ ERG (2012). *Eğitim İzleme Raporu 2011*, s. 103.

¹¹ ERG (2012). *Eğitim İzleme Raporu 2011*, s. 87-88.

¹² http://kalkinmaatolyesi.org/foto/Seasonal_agricultural_migration/POLITIKA%20ONERILERI.pdf

¹³ Eğitim-Sen (2007). *Mevsimlik Tarım İşçiliği Nedeni İle Eğitimine Ara Veren İlköğretim Öğrencileri Araştırması*.

- Özel gereksinimli öğrenciler: 2012-2013 eğitim-öğretim yılında 80 bini aşkın kaynaştırma öğrencisi ortaokula devam etmiştir.¹⁴ Bu sınıflarda kaynaştırma öğrencilerinin gereksinimlerinin karşılanmasının yanı sıra, yeni sistemle birlikte yoğun bir sınav hazırlığının da söz konusu olacaktır. Bu nedenle, sınav hazırlığının kaynaştırma öğrencilerinin gereksinimlerinin karşılanmasının önüne geçmemesinin sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Yukarıdaki olası risklere ek olarak, yeni sistemin ile hedeflenen sonuçlarının elde edilebilmesi için, öğretmenlerin ölçme değerlendirme becerilerinin desteklenmesi gerekmektedir. Yeni sistemin öğretmen performansının değerlendirilmesi amacıyla kullanılmasının yol açabileceği riskler de dikkatle incelenmelidir:

- Hem MEB Bakanı Prof. Dr. Nabi Avcı basın açıklamasında, hem de MEB Müsteşarı Doç. Dr. Yusuf Tekin ulusal basında yer alan yazısında,¹⁵ ortak sınavın yaşama geçirilmesinin en önemli nedenlerinden birinin okullar arasındaki not ve değerlendirme farklılaşması olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle, okullar arasındaki not ve değerlendirme farklılaşmasını en aza indirmek için, öğretmenlerin izleme ve değerlendirme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olacak destek mekanizmalarının tasarlanması ve uygulanmasına öncelik verilmelidir.
- Yeni sistem ile öğretmenlerin performansının öğrencilerin başarısı ile değerlendirilmesi gündeme taşınmış diğer önemli bir konudur. Ancak, öğretmenlerin performansının öğrenci başarısı üzerinden değerlendirilmesinin öğretmen verimliliğini olumlu yönde etkilediğini ortaya koyan herhangi bir uluslararası veya yerel çalışma yoktur. Ayrıca, uluslararası öğrenci başarısını değerlendiren sınavlarda ön sıralarda bulunan Finlandiya, Güney Kore, Japonya ve Hollanda gibi ülkelerde öğretmen değerlendirme yöntemleri öğrenci başarısı ile ilişkilendirilmemektedir. Buna ek olarak, ABD gibi, öğretmenlerle ilgili kararların öğrenci başarısı ile ilişkilendirildiği örneklerde de öğretmenlerin bu uygulama sonucunda öğretim programını olabildiğince daralttıkları ve öğrencilerin test becerilerini geliştirmeye odaklandıkları bulgulanmıştır ve öğretmenlerin sınavlar sırasında öğrencilere yardımcı oldukları belirlenmiştir.

SONUÇ

Yeni ortaöğretime geçiş sistemi, öğrencilerin okullara yerleşimini tek bir sınava bağlı olmaktan çıkararak öğrenciler ve aileler üzerindeki baskıyı ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. MEB'in merkezi sınavların uzun vadede sadece çoktan seçmeli değil açık uçlu sorular da içerecek olmasına yönelik planları da dikkate değerdir. Yeni geçiş sistemi ilköğretim öğrenci nüfusunun tamamını kapsayacaktır. Ne var ki, bu durum, düşünce kuruluşlarının ortaöğretime geçişe ilişkin önerilerinin temel ögesi olan *merkezi sınava giren öğrenci sayısının büyük oranda azaltılması* fikrinin MEB'in politika tercihleri arasında yer almadığını göstermektedir. Yeni uygulamanın özellikle dezavantajlı gruplara, öğretmen-veli ilişkilerine ve öğretmen esnekliği/yaratıcılığına etkileri yakından izlenmelidir.

¹⁴ ERG (2013). *Eğitim İzleme Raporu 2012*, s. 62.

¹⁵ <http://haber.stargazete.com/acikgorus/dogrularin-yanlislari--goturdugu-yeni-sistem/haber-789312>

Dünyanın birçok yerinde kullanılan, akademik becerileri ölçen sınavlar eğitim sistemindeki aktörlerin performanslarının izlenmesi ve değerlendirilmesi açısından yararlı olabilir. Ancak yeni sınav sistemi Türkiye’de öncelikli olarak sıralama ve yerleştirme amacıyla kullanılacaktır. Oysa, sıralama ve yerleştirme amacı ile gerçekleştirilen sınavlar ile izleme ve değerlendirme amacı ile kullanılacak sınavlar birbirlerinden hem yöntem hem kapsam açısından farklıdır; sınava katılanlar için önemli sonuçlar doğurabilecek sınavları sistem değerlendirmesi için kullanmak ABD örneğinde özetlendiği gibi öngörülme ve istenilmeyen yan etkileri beraberinde getirebilir.

Elbette her eğitim sistemi zaman zaman geçiş sisteminin güncellenmesine ve geliştirilmesine gereksinim duyabilir. Ancak Türkiye’nin yakın geçmişteki deneyimleri, sadece geçiş sistemi düzenlemeleriyle eğitimin kalitesi ve eşit dağılımı alanlarında sınırlı ilerleme sağlanabildiğine işaret etmektedir. Diğer taraftan, hem ulusal hem uluslararası çok sayıda çalışma eğitimin kalitesinin iyileştirilebilmesi için en önemli koşulun öğretmen ve okul yöneticilerinin niteliğinin artırılması olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, önümüzdeki dönemde kaliteyi artırmak hedefleniyorsa, sınav sistemlerini değiştirmek yerine öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin desteklenmesi birincil öncelik olmalıdır.

Bu politika notu, 20 Eylül 2013 tarihinde yayımlanmıştır.

BANKALAR CADDESİ
MİNİNERVA HAN NO 2, KAT 5
KARAKÖY 34420 İSTANBUL

T +90 (212) 292 05 42
F +90 (212) 292 02 95

erg.sabanciuniv.edu

Eğitim Reformu Girişimi (ERG), çalışmalarını iki öncelikli amaç doğrultusunda sürdürüyor. Bunlardan ilki, kız ve erkek tüm çocukların hakları olan kaliteli eğitime erişimlerini güvence altına alacak ve Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik gelişimini üst düzeylere taşıyacak eğitim politikalarının oluşmasına katkıda bulunmaktadır. ERG'nin katkıda bulunduğu diğer başlıca alan ise eğitime ilişkin katılımcı, saydam ve yenilikçi politika üretme süreçlerinin yaygınlaşmasıdır.

ERG, bu amaçlara yönelik olarak araştırma, savunu ve eğitim çalışmalarını "herkes için kaliteli eğitim" vizyonu doğrultusunda sürdürüyor.

